

Georgios I. Mantzaridis

Instituție și harismă

Traducere din neogreacă de
Nicușor Deciu

Ediție îngrijită de Arhim. Nathanael Neacșu

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2020

Cuprins

Prefață la ediția în limba română	7
Nota traducătorului	10
Prolog	12
Introducere	15
1. Noțiunile de <i>instituție</i> și de <i>harismă</i>	17
2. Viața convențională și cea harismatică	29
3. Duhul și instituția (θεσμός) monahismului	42
4. Societatea instituțională și cea harismatică după Sfântul Nicolae Cabasila	52
5. Fecioria. Căsătoria și familia	64
6. Părinții Bisericii și problemele sociale	89
7. Cuvânt despre natura vieții duhovnicești după Sfântul Nicodim Aghioritul	103
8. Iubirea de vrăjmași după Sfântul Siluan Athonitul	115
9. Sfântul Grigorie Palama și Starețul Sofronie	131
10. Realizarea principiului ipostatic în om după Starețul Sofronie.....	144
11. Crucea lui Hristos	155
12. „Hristos” străin de Cruce (χξς'/666) sau semnele timpurilor	166

13. Pacea și războiul	180
14. Gnoseologia teologică și științifică	196
Index	211

Prefață la ediția în limba română

Lucrarea de față, cel puțin ca abordare, are un caracter aproape inedit, tratând o temă actuală și deopotrivă sensibilă. Autorul ei, teolog contemporan recunoscut și apreciat, își ia osteneala de a analiza tendințele și accentele diferite puse pe două aspecte esențiale ale vieții creștine: *harismă* și *instituție*.

Tema este cu atât mai actuală, cu cât viața creștină este conectată firesc la mersul istoriei și la ansamblul mentalităților și al structurilor instituționale socio-umane care, după cum se pare, își schimbă, cel puțin în ultime decenii, foarte repede atât compoziția, cât și forma. Aceasta este provocarea care vine din afară și care obligă creștinul să răspundă foarte prompt tuturor provocărilor de ordin ideologic și instituțional venite din partea „lumii”. Există însă și o provocare dinlăuntru. Creștinismul a mărturisit și propus ca mod de viață sinteza desăvârșită între materie și spirit, istorie și veșnicie, social și bisericesc, individual și comunitar, instituțional și harismatic. Toate acestea sunt aspecte reale ale vieții umane care trebuie asumate și depășite în Biserica lui Hristos.

În lipsa unei adânciri personale în duhul evanghelic, viața creștină însă tinde să se dilueze și să scape din vedere accentele țintă ale existenței. Astfel creștinul contemporan este tentat să aleagă materia în locul spiritului, socialul în locul comunității ecclesiale, individualul în locul comuniunii personale și instituția în locul harismelor naturale și duhovnicești ale diferitelor persoane sau comunități. Deși materia, istoria, interesul individual și social ș.a., nu ne trec în planul

veșniciei, creștinul nu trebuie să aleagă între cele două perspective pereche, ci să susțină realitățile ce au caracter și țință veșnică prin cele ce au utilitate și natură istorică, trecătoare. Viața creștină netrăită integral și organic, cel puțin ca tendință, fiind abordată superficial, își pierde conținutul ei transfigurator și se reduce, de multe ori, la măsura la care este asumată, fie la forme de manifestare creștină „tradiționale” sau „religioase”, fie la structuri cu accente preponderent istorice, fie pe alocuri la instituții în care viața harismatică a Bisericii își caută timid spațiul de manifestare.

O analiză acestor tentații dinlăuntru și din afară cu privire la viața creștină în context actual ne oferă dl Georgios Mantzaridis, încercând să surprindă, printr-o radiografie lucidă și fină, deopotrivă teologică, duhovnicească și istorică, diferitele aspecte ce ies din planul de viață creștină evanghelică, atât cât privește în general *instituția și harisma*, cât și în special diferitele forme și structuri creștine care au fost consfințite și s-au conturat ca expresii istorice în dinamica experienței creștine bimilenare. În această cheie a raportului dintre instituție și harismă, lege și har, formă și fond, teologul menționat, examinează teme de actualitate majoră pentru creștinul contemporan, cum ar fi: persoana umană, familia, monahismul, viața socială, viața etic-duhovnicească, pacea și războiul, teologia și gnoseologia științifică etc.

Toate aceste teme sunt și tot atâtea probleme pe care creștinul actual, având diferite locuri în viața Bisericii, este chemat să le înfrunte. Făcând recurs la autorități teologice și duhovnicești din istoria creștinismului, cum ar fi Sfinții Grigorie Palama și Nicolae Cabasila, dar și din veacul nostru, ca de exemplu Sfinții Siluan Athonitul și Sofronie Saharov, dl Mantzaridis ne propune nu doar o serie de subiecte spinoase pe marginea cărora ar trebui să reflectăm, ci și soluții verificate și validate în timp de Sfinții Bisericii lui Hristos.

În acord cu cele de mai sus, recomandăm lucrarea de față ca pe un breviar de viață și conduită creștină în diferitele ei aspecte, de la viața creștină a creștinilor mireni, până la cea afierosită a monahilor, teologilor și ierarhilor Bisericii. Suntem încredințați că „pentru cei ce vor să se mântuiască” (Lc. 18, 26), cel puțin o parte din frământările și întrebările acestora privind viața în Hristos, în diferitele ei forme, își vor găsi, cu ajutorul lui Dumnezeu, răspunsul.

La sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic Mina,
10 Decembrie 2019
Arhim. Nathanael Neacșu

Nota traducătorului

După cum cititorul poate observa chiar din titlu, pentru lucrarea de față a profesorului grec Georgios Mantzaridis, *Θεσμός και Χάρισμα*, am optat pentru traducerea *Instituție și harismă*, ca fiind cea mai generală și mai cuprinzătoare formulă din limba română, deși din pricina polisemanticii termenului *θεσμός* s-ar fi putut reda și în alte variante. Cu toate acestea, pe parcursul lucrării am fost nevoit să redau termenul mai sus menționat și prin alte sensuri, datorită consacrării, în traducerile unor texte liturgice sau patristice ce s-au făcut de-a lungul timpului, a unor echivalente cum ar fi: *rânduială*, *așezământ* sau *lege*. Trebuie să precizăm însă că termenul *instituție*, atunci când se referă la Biserică sau la alte așezăminte și rânduieli pe care le cuprinde spațiul eclezial, nu trebuie înțeles asociat cu acele conotații profane pe care le posedă instituțiile sociale, întrucât acestea sunt simple forme de organizare lumească, pasibile să suporte schimbări în timp, iar uneori chiar schimbări samavolnice. Instituția Bisericii nu reprezintă doar o formă de organizare lumească, ci una diferită, deoarece funcționează după alte principii care, deși sunt date spre slujirea oamenilor, își au obârșia în descoperirea lui Dumnezeu. De aceea și numim Biserica nu simplu instituție, ci instituție dumnezeiesc-omenească. Dar și termenul *harismă*, care în ultima vreme, sub influența modernismului, a fost perceput mai mult ca o calitate sau un dar firesc al omului, prin prisma lucrării prof. Mantzaridis, va putea fi înțeles în adevăratul său sens teologic, ce trimite la o stare

personală specială în care este implicată împărtășirea de energie sau lucrarea necreată dumnezeiască. Prin urmare, harisma este un dar dumnezeiesc, iar potrivit tradiției Sfinților Părinți, acest fapt reprezintă, cel puțin în spațiul ortodox, garanția sigură a mergerii pe calea adevărului.

Prolog

Foarte mulți vorbesc astăzi despre criza instituțiilor. Însă unde se află această criză? În instituții sau în persoanele instituțiilor care nu sunt harismatice? Familia, monahismul, Biserica, patria, statul în calitate de instituții au existat dintotdeauna. Ce anume a influențat percepția oamenilor contemporani față de aceste instituții, astfel încât să le pună la îndoială și să le tăgăduiască?

Pe de o parte transformarea oamenilor în cifre și mecanizarea vieții sociale, iar pe de altă parte nesocotirea virtuții de către cei ce conduc, paralizează și dizolvă instituțiile. De obicei cinstim instituțiile pentru comportamentul virtuos al celor care le reprezintă; altfel instituțiile devin neroditoare și inumane.

Structura Bisericii, dar și a Statului, se sprijină pe instituții. Fără acestea nu ar putea exista conducere și o funcționare cu bună rânduială în societatea noastră. Organismul dumnezeiesc-omenesc al Bisericii există în calitate de instituție, dar, în același timp, și ca stare harismatică. Credincioșii care alcătuiesc trupul lui Hristos sunt chemați ca să dobândească harismele Sfântului Duh, iar unii dintre ei le și activează. Harismele sunt harul lui Dumnezeu, sunt energia (lucrarea) dumnezeiască necreată.

Duhul Sfânt înființează instituția (θεσμός) Bisericii. Aceasta nu se limitează la structura ei, ci se prelungește și în recunoașterea ei drept instituție harismatică. Harisma face să fie recunoscută instituția. Dar și aceasta se ivește din acceptarea instituției și din activarea ei de către om. Oricine se botează

primește în potență harismele Sfântului Duh. Prin corecta sa integrare în Biserică și prin nevoința sa personală le reînsuflește (vezi II Timotei 1, 6).

Reînsufletirea harismei este foarte importantă, pentru că face cunoscut dacă există cu adevărat o relație personală particulară a omului cu Dumnezeu. Această relație nu este una imaginară, moralistă sau raționalistă; ea este una ontologică și se sprijină pe libera oferire de sine a omului. Harismaticul (purtătorul de harismă), adică acela care posedă harisma lui Dumnezeu, are comuniune nemijlocită cu Dumnezeu, în vreme ce omul împătimit este lipsit de părtășie cu viața dumnezeiască. Iar harismatic devine numai acela care ascultă de instituții și le menține.

Tradiția Patristică este cea care păstrează coexistența și împreună-funcționarea dintre instituție și harismă. În cazurile în care se pune accentul în mod exagerat pe instituție și nu se trăiește harisma, suntem conduși spre un zelotism extrem, spre fundamentalism. Dimpotrivă, acolo unde se observă înlăturarea instituției și absolutizarea harismei, avem o înșelare de-a dreapta, care maschează, desigur, mândria. Această harismă este mincinoasă, falsă. Adevărata harismă există numai în cadrul instituției. Harismaticul smerit cinstește instituțiile Bisericii și ale Statului. Sfântul Siluan Athonitul se bucura să primească binecuvântarea și rugăciunea arhierilor și a preoților, deși îi cinstea în chip special pe duhovnicii spoveditori.

Cinstim organul instituțional și ascultăm de acesta indiferent de persoană. Persoana instituțională poate să fie una păcătoasă, să nu fie consecventă în viața ei. Acest lucru nu ne influențează. Prin instituție vorbește Dumnezeu oricât de păcătos și inconsecvent ar putea să fie purtătorul acesteia. Caiafa, „arhierul anului aceluia”, a prorocit că „este de folos ca să moară un om pentru popor” (Ioan 18, 14).

Hristos S-a identificat pe Sine Însuși cu organele instituționale: „Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă, și

cel ce se leapădă de voi se leapădă de Mine” (Luca 10, 16). Aceasta se vede în special în monahism, în relația dintre Bătrân și ascultător (ucenic). Însă chiar și autoritățile lumești sunt date de către Dumnezeu, și suntem datori să le cinștim și să ascultăm de ele. „Tot sufletul să se supună înalțelor stăpâniri, căci nu este stăpânire decât de la Dumnezeu; iar cele ce sunt, de Dumnezeu sunt rânduite” (Romani 13, 1).

Instituția se structurează exterior prin lucrarea și prin voința omenească. Harisma este starea lăuntrică, consecința dumnezeieștii lucrări, care se ipostasiază în persoana omenească. Împreună-funcționarea instituției și a harismei se face prin împreună-lucrarea voinței omenești cu cea dumnezeiască. Instituția este potirul, iar harisma este apa dinlăuntrul potirului. Instituția este acoperământul, iar harisma este conținutul lui. Instituția este forma, iar harisma este esența.

Instituția și harisma sunt recunoscute public de către persoană. Valoarea capitală se află în persoană. Dacă aceasta nu trăiește în mod conștient și întru cunoștință rolul său instituțional, atunci se pierde valoarea instituției și se creează criza instituțională, așa cum o trăim noi astăzi. Câtă nevoie are epoca noastră de persoane harismatice în instituțiile ei!

Cu multă bucurie înaintăm spre tipărire cartea lui Georgios Mantzaridis *Instituție și harismă*. Ne exprimăm caldele noastre mulțumiri cinștitului și iubitului nostru profesor, care, în chip oportun și cu acrivie teologică, abordează tema aceasta a instituției și a harismei, o temă deosebit de delicată și de importantă, care presupune o viață trăită în Hristos.

Arhim. Efrem,
Egumenul Sfintei și Cinștitei
Mari Mănăstiri a Vatopedului

Introducere

Noțiunea de *instituție* (θεσμός) are o origine socială, însă este utilizată pe scară foarte largă și în teologie. Noțiunea de *harismă* are o origine teologică, dar este folosită deseori și în sociologie. Instituția și harisma coexistă și merg împreună în viața Bisericii. Harisma este indiciul constitutiv al ei, în vreme ce instituția este vasul necesar pentru păstrarea și oferirea harismei. Fără harismă, Biserica retrogradează într-o simplă instituție socială. Fără instituție se împrăștie sau se dezintegrează în individualități fără stăpân (*și fără proveniență*).

Instituția îi abordează pe oameni în plan orizontal. Leagă persoane care îmbrățișează aceleași principii și se conformează acelorași forme generale și reguli de viață și comportament. Harisma îi îndreaptă pe oameni spre planul vertical. Însuflește persoanele, insuflă în acestea credință și nădejde, și cultivă caracterul lor particular. Harisma precede instituției; în mod obișnuit creează instituția și este indisolubil legată de aceasta. Niciodată harisma nu se epuizează în instituție. Totdeauna, însă, căutarea ei înlăuntrul instituției deschide orizonturi nemărginite ale vieții.

Sociologul clasic Max Weber, care a transferat din teologie în sociologie noțiunea de *harismă*, a consacrat și o nouă noțiune sociologică, care este folositoare și în teologie: noțiunea de harismă instituționalizată. Harisma instituționalizată leagă împreună instituția cu harisma. Astfel, preoții sunt purtătorii harismei instituționalizate. Așadar, ei posedă harisma preoției, care li se transmite acestora prin instituția

bisericească a hirotoniei. Harisma lor particulară este indisolubil legată cu poziția lor instituțională și cu misiunea lor. Lucrarea preoților are, în principal, un caracter harismatic, dar nu poate fi înțeleasă fără încadrarea ei instituțională.

Armonizarea harisimei cu instituția, adesea, nu este de la sine înțeleasă. Instituția este totdeauna limitată și circumcisă, în vreme ce harisma este liberă și necircumcisă. Harisma nu este încăpută de instituție, dar nici nu se menține diacronic fără aceasta. Pe de altă parte iarăși instituția se prezintă aproape autarhică și diacronic nezdruccinată. De multe ori domină instituția și harisma este eclipsată. Altă dată iarăși este promovată harisma, iar instituția este înlăturată până la dispariție. Astfel este firesc să se creeze o anumită fricțiune sau chiar tensiune între instituție și harismă. Aceste fenomene devin palpabile în special în perioadele de criză ale vieții religioase și bisericești.

Conținutul acestei cărți este alcătuit din paisprezece texte independente, care examinează teme ce au legătură cu instituțiile și harismele. Aceste texte nu se întind, desigur, pe toată aria de cuprindere a instituțiilor și a harismelor, nici cu mult mai mult nu epuizează conținutul lor nemărginit. Cu toate acestea, credem că oferă anumite prilejuri pentru o abordare a lor mai bună și mai deplină.

Îi mulțumesc călduros Egumenului Sfintei Mari Mănăstiri a Vatopedului, Preacuviosului Părinte Arhimandrit Efrem, pentru includerea acestei cărți în cadrul edițiilor Cinstitei sale Sfinte Mănăstiri, precum și iubiților părinți care au contribuit la editarea ei.

Georgios I. Mantzaridis

1. Noțiunile de *instituție* și de *harismă*

Noțiunile de *instituție* și de *harismă* diferă între ele în mod semnificativ. Instituția se naște totdeauna înăuntrul spațiului și al timpului. Este supusă unor circumscrieri spațiale și temporale și depinde de acestea. Harisma are o proveniență și o natură transcendentă. Nu se supune limitărilor instituției și poate să rămână independentă de acestea. Însă prin manifestarea ei în spațiu și în timp harisma se apropie de instituție sau chiar creează instituții pentru menținerea ei istorică. Cu toate acestea, harisma rămâne necircumscrisă local și temporal, dar și în mod esențial necuprinsă în orice fel de instituție.

Hristos a înfățișat harul lui Dumnezeu în lume și în istorie; El a adus harul în cadrul firii, necreatul în spațiu și în timp. Acest har este oferit omului prin Biserică, care există în lume ca „instituție”. Însă, în același timp, Biserica este „societatea (κοινωνία) îndumnezeirii”. Aceste două lucruri par contradictorii. Societatea îndumnezeirii este prin firea ei harismatică, în vreme ce instituția este o construcție creată. Societatea harismatică nu se limitează la instituție. Însă menținerea ei în istorie impune instituționalizarea ei. În acest fel se creează nevoia sintezei dintre instituție și harismă sau a instituționalizării harismei.

Biserica funcționează în cadrul istoriei în calitate de „instituție harismatică”; în calitate de societate harismatică instituționalizată sau de „societate a îndumnezeirii”. Instituția și harisma coexistă dintru început în Biserică. Acest fenomen

este extrem de delicat și reclamă un mare discernământ și strategii sensibile pentru corecta abordare și păstrarea a lui. Iar îndatorirea credincioșilor și, desigur, a păstorilor Bisericii, în special, este aceea de a menține echilibrul între instituție și harismă, și să evite alunecarea spre una sau alta dintre cele două laturi, astfel încât să fie asigurată armonioasa lor împreună-funcționare.

Încă din perioada Vechiului Testament reprezentanții instituției au fost preoții, iar cei ai harismei personale prorocii. Aproape același lucru se observă și în Biserică. Preoții posedă harisma instituționalizată care se transmite prin hirotonie, dar există și harismatici cu harismele lor personale ne-instituționalizate. Desigur, aceasta nu înseamnă în niciun caz că preoții sunt limitați în mod exclusiv numai la harisma instituționalizată și nici că harismaticii nehirotoniți nu au legătură cu această harismă. De altfel, întreaga plinătate a Bisericii, întregul popor al lui Dumnezeu, clerici și laici, bărbați și femei, formează „preoția împărătească”, care aparține instituției Bisericii și are un caracter harismatic și o menire misionară¹. Izvorul de obște al harismelor și al instituțiilor Bisericii este Sfântul Duh: „Pe toate le dă Duhul Sfânt: izvorăște profeții, sfințește pe preoți... toată rânduiala (instituția)* Bisericii o plinește”².

Prin instituționalizarea și prin standardizarea harismei, dar și în general a vieții și adevărului creștin, se creează și serioase probleme. Adevărul care este întipărit în instituții și oferit prin mijloace și scheme omenești este limitat până la un anumit grad de acestea. De altfel, viața care se desfășoară în interiorul instituțiilor își pierde până la un anumit

¹ Vezi I Petru 2, 9.

* Este vorba de același termen *θεσμός*, care, în acest caz, a fost tradus cu „rânduială” (n.tr.).

² Idiomela Vecerniei Cincizecimii.